

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Verkleinde familienamen in Noord-Limburg: Kleuskens, Litjens en hun voorgangers

Vaan, M.A.C. de

Citation

Vaan, M. A. C. de. (2012). Verkleinde familienamen in Noord-Limburg: Kleuskens, Litjens en hun voorgangers. *Jaarboek Van De Vereniging Voor Limburgse Dialect- En Naamkunde*, 14, 5-24. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/20883>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/20883>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

**Verkleinde familienamen in Noord-Limburg:
Kleuskens, Litjens en hun voorgangers**

1. INLEIDING

Een van de belangrijkste bronnen voor de vorming van familienamen in het Nederlands (en, trouwens, in alle Europese talen) is de roepnaam van de vader of moeder van de naamdrager. Voor zover het gaat om vadersnamen spreken we van patroniemen, bij moedersnamen van metroniemen. Zo ontstond bij de roepnaam *Peter* de familienaam *Peters*, bij *Geurt Geurts*, en bij *Hendrik Hendriks*. Naast *-s* kan het achtervoegsel ook *-en* zijn, als in *Gielen* bij de roepnaam *Giel*, *Driessen* bij *Dries*, en *Joosten* bij *Joost*. De oorsprong en verdeling van die achtervoegsels over het Nederlandse taalgebied is hier verder niet van belang (zie bijv. van Loon 1979, Marynissen 1991, 1994: 9-15, Goossens 1995: 9-16).

Als vader of moeder vaak met een verkleinde roepnaam werd benoemd, kon het verkleinsuffix op de familienaam overgaan. Zo ontstond bijvoorbeeld bij de roepnaam *Gijsken* de familienaam *Gijskens*, en bij *Remke Remkes*. Voorbeelden met het verkleinsuffix *-tje(n)* zijn *Reijntjens* bij *Reijntjen*, *Aaffes* bij *Aaffe* en *Bruintjes* bij *Bruintje*. Bij verkleinde namen is alleen *-s* als afstammings-achtervoegsel mogelijk.

Familienamen op basis van een verkleinde roepnaam komen in Limburg veel voor en er zijn zelfs vrij veel namen die *alleen* in Limburg voorkomen. Vaak is de naam bovendien beperkt tot een bepaald deel van Limburg. In het algemeen zijn de verspreiding en de afstamming van familienamen-uit-verkleinde-roepnamen in het Nederlandse taalgebied nog weinig onderzocht. Hieronder probeer ik een antwoord te geven op de volgende vragen:

- Welke familienamen-uit-verkleinde-roepnamen komen in Noord-Limburg voor?
- Waar komen ze vandaan?
- Hoe zagen zulke namen er in de 14e tot een met de 17e eeuw uit?
- Wat leren die oudere namen ons over de ontwikkeling van familienamen-uit-verkleinde-roepnamen in Limburg?

Het onderzoek is niet uitputtend geweest maar – zeker voor wat de historische aspecten betreft – gebaseerd op een toevallige verzameling aan bronnen. Aan de conclusies moet daarom een voorlopige status worden toegekend.

2. DE NAMEN OP -KENS EN -TJENS ANNO NU

Ik begin met een paar korte overzichten over de verspreiding van achternamen op *-ke(n)s* en *-tje(n)s* in het huidige Noord- en Midden-Limburg, gebaseerd op de telefoonboeken uit 1986 voor alle plaatsen in het gebied tussen Afferden in het noorden en Echt in het zuiden, met uitzondering van de steden Weert en Roermond.

Tabel 1 geeft de top 10 van telefoonaansluitingen in Venray (inclusief de kernen Heide, Leunen, Overbroek, Smakt, Veltum en Veulen). De naam *Litjens* is duidelijk de frequentste, maar merk op dat *Jenniskens* en *Jenneskens* varianten van historisch dezelfde naam zijn; samen komen die op 39, dus een meer dan *Litjens*.

FN	aantal
<i>Litjens</i>	38
<i>Beerkens</i>	26
<i>Jenniskens</i>	24
<i>Reintjes</i>	19
<i>Jenneskens</i>	15
<i>Fleurkens</i>	14
<i>Bexkens</i>	7
<i>Seijkens</i>	6
<i>Geurtjens</i>	4
<i>Vennekens</i>	4

Tabel 1: Venray 1986, telefoonaansluitingen.

Ter vergelijking geeft tabel 2 het aantal naamdragers in de volkstelling van 1947. De absolute aantallen zijn gemiddeld circa drie keer zo hoog, maar in de positie op de ranglijst zitten ook nog verschillen. Zo staat *Fleurkens* hoger bij de naamdragers dan bij de telefoonaansluitingen, maar bij *Bexkens* is het omgekeerd. De verschillen zullen wel met verschillende gezinsgrootte te maken hebben. Ik beperk me in het vervolg tot de telefoonaansluitingen uit 1986.¹

FN	aantal
<i>Litjens</i>	124
<i>Jenniskens</i>	71
<i>Fleurkens</i>	55
<i>Reintjes</i>	51
<i>Jenneskens</i>	47
<i>Beerkens</i>	47
<i>Seijkens</i>	29
<i>Vennekens</i>	10
<i>Geurtjens</i>	9
<i>Bexkens</i>	7

Tabel 2: Venray 1947, naamdragers.

¹ De keuze voor het jaar 1986 had twee redenen. Het principiële argument is dat ik een overzichtsoptrekening wilde van voor de meeste gemeentelijke herindelingen, zodat ik een zo fijnmazig mogelijk net zou krijgen. De praktische reden is dat deze reeks telefoonboeken voor mij het meest direct toegankelijk was in het Museum voor Communicatie in Den Haag. Ik dank conservator Saskia Spiekman voor haar medewerking hierbij. Het uitsluiten van Weert en Roermond had puur logistieke redenen.

In andere kernen of gemeenten ziet de ranglijst er telkens anders uit. In Horst is *Jenniskens* duidelijk veel frequenter dan *Jenneskens* en staat *Litjens* ook nog steeds aan de top. Daarnaast is *Kleuskens* opgekomen, waarvan nummer 10 *Kluskens* een variant is. De vierde naam is *Gruntjens*, die in Venray niet een keer voorkwam. Nog een dorp verder zuidelijk, in Sevenum, staat *Billekens* ineens bovenaan, gevolgd door *Hermkens*; *Jenniskens* komt daar maar twee keer voor. In Venlo en Blerick samen is *Beurskens* het frequentst, gevolgd door *Billekens* en *Trienekens*; en er verschijnen nog andere namen die we eerder niet zagen. De echte kern van *Beurskens* ligt trouwens in Tegelen, dat maar een derde van het inwonertal van Venlo kende maar wel 85 keer *Beurskens*, terwijl geen van de andere verkleinde namen de 10 aansluitingen haalde.

FN	aantal
<i>Jenniskens</i>	37
<i>Kleuskens</i>	35
<i>Litjens</i>	35
<i>Gruntjens</i>	10
<i>Geurtjens</i>	8
<i>Beurskens</i>	6
<i>Jenneskens</i>	5
<i>Billekens</i>	5
<i>Linskens</i>	5
<i>Kluskens</i>	5

Tabel 3: Horst 1986
(incl. Hegelsom,
Melderslo en Meterik).

FN	aantal
<i>Billekens</i>	21
<i>Hermkens</i>	12
<i>Kerstjens</i>	8
<i>Kleuskens</i>	5
<i>Trienekens</i>	5
<i>Litjens</i>	4
<i>Fleurkens</i>	3

Tabel 4: Sevenum 1986.

FN	aantal
<i>Beurskens</i>	51
<i>Billekens</i>	30
<i>Trienekens</i>	23
<i>Vestjens</i>	22
<i>Buskes</i>	18
<i>Kleuskens</i>	17
<i>Hutjens</i>	16
<i>Wetjens</i>	15
<i>Houkes</i>	13
<i>Beerkens</i>	11

Tabel 5: Venlo 1986
(incl. Blerick).

Ik geef ter vergelijking nog twee tabellen voor Midden-Limburg (tabel 6 en 7). In de zes kerkdorpen van de gemeente Helden is *Hunneken* de frequentste naam, met *Beurskens* nog wel als goede tweede. Om te laten zien hoe de naamvoorraad kan veranderen met de afstand, ten slotte nog de tabel voor Nederweert, zo'n dikke 15 kilometer ten zuidwesten van Helden. *Kluskens* is daar het frequentst en die naam zagen we elders ook al, maar alle andere namen duiken voor het eerst in de top 10 op. *Kneepkens* en *Stultiens* (*Stultjens*, *Stultiëns*) zijn typisch Weertse en Nederweertse namen.

FN	aantal
<i>Hunneken</i>	23
<i>Beurskens</i>	20
<i>Litjens</i>	11
<i>Sillekens</i>	8
<i>Trienekens</i>	5
<i>Vestjens</i>	5
<i>Hilken</i>	4
<i>Jenniskens</i>	4
<i>Keltjens</i>	4

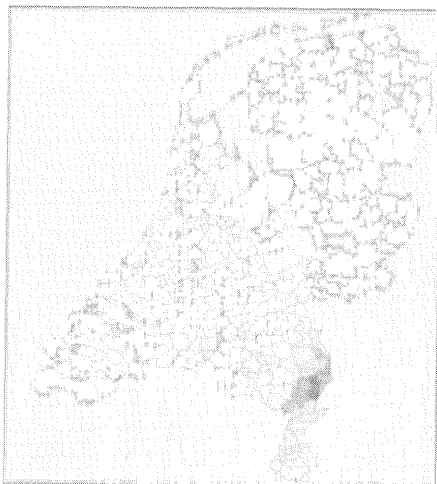
Tabel 6: Helden 1986
(incl. Beringe, Egchel,
Grashoek, Koningslust
en Panningen).

FN	aantal
<i>Kluskens</i>	20
<i>Kneepkens</i>	15
<i>Stultiens</i>	15
<i>Rutjens</i>	8
<i>Rietjens</i>	6
<i>Nijskens</i>	4
<i>Nieskens</i>	3
<i>Gutjens</i>	3
<i>Sentjens</i>	3
<i>Willekens</i>	3

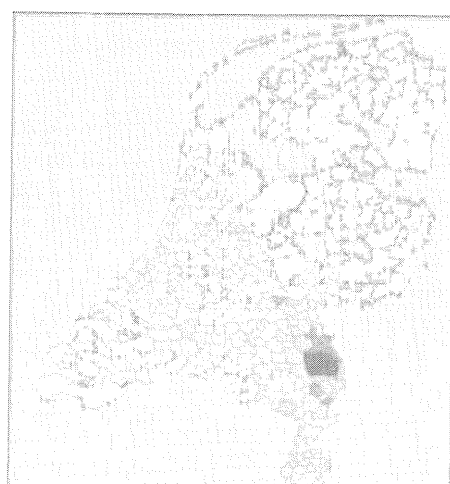
Tabel 7: Nederweert 1986.

Wat deze tabellen niet laten zien is of en in hoeverre namen als *Beurskens* en *Litjens* typisch zijn voor Limburg en niet ook voor andere provincies. Om dat te bepalen heb ik met behulp van de Nederlandse Familienamenbank (www.meertens.knaw.nl/nfb/) een paar kaartjes gemaakt. Ze geven de relatieve frequentie van de familienaam aan in verhouding tot de overige familienamen in de betreffende gemeente.

Beurskens blijkt dan bijvoorbeeld inderdaad een typisch Noord-Limburgse naam te zijn, die geconcentreerd is aan de westelijke rand van Venlo, in Maasbree, Kessel en Beesel. Voor *Litjens* geldt een concentratie in Noord-Limburg, in Venray en het aangrenzende deel van Noordoost-Brabant:

Kaart 1: Beurskens, relatieve freq. 2005.

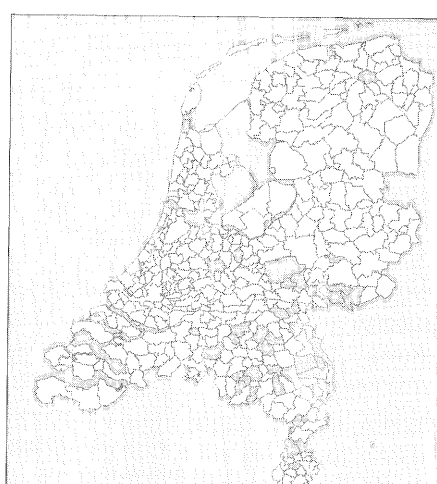

Kaart 2: Litjens, relatieve freq. 2005.

Een andere typische naam die we gezien hebben is *Jenniskens* (links) naast *Jenneskens* (rechts). In beide gevallen blijkt Noord-Limburg inderdaad de verspreidingshaard van de betreffende naam. De kleurverschillen tussen kaart 3 en 4 maken ook meteen duidelijk dat *-iskens* in absolute getallen frequenter is dan *-eskens*:

Kaart 3: Jenniskens, relatieve freq. 2005.

Kaart 4: Jenneskens, relatieve freq. 2005.

De namen *Kleuskens* en *Kluskens* zijn we ook vaak tegengekomen. *Kleuskens* moet duidelijk aan Horst en Sevenum worden toegeschreven, terwijl *Kluskens* in Nederweert zijn basis heeft:

Kaart 5: Kleuskens, relatieve freq. 2005.

Kaart 6: Kluskens, relatieve freq. 2005.

Een laatste naam die duidelijk Noord-Limburgs is (want niet gevonden in de aangrenzende Brabantse gemeenten) is *Billekens*, met de gemeente Sevenum als kern:

Kaart 7: Billekens, relatieve frequentie 2005.

De relatieve frequentie van de verkleinde familienamen vergeleken met de overige familienamen is overigens niet groot. De bekende ranglijst van Limburgse familienamen uit 1947 (zie NRF) heeft op nummer 1 *Janssen* (12.658 naamdragers), op 2 *Smeets* (6.169) en op 3 *Peeters* (4.257). Van de verkleinde familienamen is *Beurskens* de hoogst genoteerde op een 70e plaats, met 797 naamdragers. Daarna komt als tweede *Litjens* op de 161e plaats (487 naamdragers), gevolgd door *Huntjens* (180e, voornamelijk Zuid-Limburgs), *Vestjens* (350e), *Speetjens* (531e), *Kleuskens* (536e, met 234 naamdragers), *Muijtjens* (537e), *Lutgens* (545e), *Kneepkens* (547e), *Pustjens* (574e) en *Hensgens* (600e, 210 naamdragers).

3. HERKOMST

In totaal bestaan er in Noord- en Midden-Limburg meerdere honderden familienamen met verkleinsuffix, de meeste daarvan in kleine aantallen. Veel namen zijn in feite spellingsvarianten van één oorspronkelijke naam, zoals *Willekes* naast *Willekens*, *Lutgens* naast *Lutjens*, of klankvarianten, zoals *Kleuskens* naast *Kluskens*. Van sommige namen bestaan wel zeven varianten in Noord- en Midden-Limburg (bijv. *Huiskens*, *Huuskens*, *Huskens*, *Hüskens*, *Huskes*, *Husgen*). Als ik de bestaande varianten herleid tot de roepnaam die als basis gediend heeft, kom ik voor 1986 in Noord- en Midden-Limburg op circa 100 verschillende afgeleide namen die in een deel van Limburg, of in elk geval óók in Limburg, hun kerngebied hebben, van *Beerkens* met *B-* tot *Winkens* met *W-*. Zoals al aangeduid, zijn deze familienamen ontstaan doordat de naamdrager aan de hand van zijn of haar vader of moeder geïdentificeerd werd. Zoals *Giel-en* de toenaam is van een afstammeling van *Giel*, zo is *Gielkens* de naam van een afstammeling van *Gielken* 'Gieltje'.² Er is nog geen gedetailleerd onderzoek gedaan naar familienamen-uit-verkleinde-roepnamen, maar mijn eerste indruk is dat ze in Limburg en in het oosten van Nederland vaker voorkomen dan in het westen, althans met de achtervoegsels *-tje(n)* en *-ke(n)*. Ook in het Duitse Rijnland is dit type – vaak op *-tje(n)s* – niet onbekend.

Hier volgt een overzicht van de herkomst van enkele van de frequentste namen uit Noord- en Midden-Limburg. Als belangrijkste bronnen heb ik gebruikt: Crott en Hoen 1995 en Debrabandere 2003, die elkaar overigens soms tegenspreken (Debrabandere verklaart helaas geen FN die alleen in Nederlands-Limburg voorkomen):

Familienaam	Roepnaam stamhouder	Doopnaam stamhouder	Verwante Limb. familienaam
<i>Beltjens</i>	<i>Bout</i>	<i>Balthasar</i>	<i>Bouten</i>
<i>Beurskens</i>	??	??	³
<i>Billekens</i>	<i>Bille</i>	<i>Amabilia/Sibilia</i>	<i>Billen</i>
<i>Fleurkens</i>	<i>Floor</i>	<i>Florentius</i>	<i>Fleuren</i>
<i>Geurtjens</i>	<i>Geurt</i>	<i>Govaart / Godert</i>	<i>Geurten, Geurts</i>
<i>Henskens</i>	<i>Hans</i>	<i>Johannes</i>	<i>Hensen</i>
<i>Hilkens</i>	<i>Hil(le)</i>	<i>Hild-, Hille-</i>	<i>Hillen</i>
<i>Hupkens</i>	<i>Huub, Hoeb</i>	<i>Hubrecht</i>	<i>Houben</i>
<i>Jenniskens</i>	<i>Jennis</i>	<i>Johannes</i>	<i>Jennissen</i>

² Bij een klein aantal namen is geen persoonsnaam de basis, maar een eigenschap van de vader of moeder, bijvoorbeeld *Clumpkens* bij *klomp* 'lomp', *Greefkens* bij *graaf*, *Gruntjens* bij *groen*, *Kentjens* bij *kind*, *Nefkens* bij *neef*, *Schutgens* bij *schut(te)*. Genealogisch gezien zijn dit dus ook patroniemen. Hetzelfde geldt voor bijv. *Hufkens* bij *hof* en *Vennekens* bij *ven*: ze kunnen afstammen van personen die van *Hoof* = *Hufken* of van *der Venne* = *Venneken* genoemd werden.

³ De verklaring van *Beurskens* is onzeker. Oudste vermelding in Limburg is *Heyn Buersken*, schepen en bode te Beesel in 1459 (bron: <http://genwiki.nl/limburg/index.php?title=Beurskens>). In Montferland komt *Beursken* als FN voor. Mogelijk slaat de naam op de beurs waarin bodes hun stukken vervoerden. In Noord-Holland komt de *Beurs* als FN voor. In 1294 is 'beurs' al als toenaam geattesteerd in Maastricht: *twee venstren ... die mertins borsen ende synre suster waren* 'twee ramen ... die van Martin Borse en zijn zuster waren' (VMNW). Mogelijk werd *beurs* als eigenschapsnaam voor een gierig persoon gebruikt, of iemand die beroepsmatig veel met geld omging. Ten slotte wordt Middelnederlands *borse*, *burse* ook nog voor 'scrotum' gebruikt... Een andere opvatting is een afleiding van de heilige *Liborius* (Crott en Hoen 1995: 55), wat minder aantrekkelijk is aangezien de roepnaam *Boors* of *Beurs* inclusief -s moet zijn geweest.

<i>Kl(e)uskens</i>	<i>Klaos</i>	<i>Nikolaas</i>	<i>Claessen</i>
<i>Kneepkens</i>	<i>Knaap</i>	<i>(knaap)</i>	<i>Knapen</i>
<i>Litjens</i>	<i>(A)leit</i>	<i>Aleidis</i>	<i>Leyten</i>
<i>Mintjens</i>	<i>Ment</i>	<i>Clement</i>	<i>Menten, Minten</i>
<i>Peetjens</i>	<i>Peet</i>	<i>Peter</i>	<i>Peeten</i>
<i>Reijntjes, Renkens</i>	<i>Rein</i>	<i>Reinhard, Reinoud</i>	<i>Reijnen</i>
<i>Rutjens</i>	<i>Rut</i>	<i>Rutger</i>	<i>Rutten</i>
<i>Seijkens</i>	<i>Sey(e)</i>	<i>Lucia</i>	<i>Seijen</i>
<i>Stemkens</i>	<i>Stam</i>	<i>(stam)</i>	<i>Stammen, Stams</i>
<i>Trienekens</i>	<i>Triene</i>	<i>Catharina</i>	<i>Trienen</i>
<i>Vestjens</i>	<i>Vest</i>	<i>Silvester</i>	

Tabel 8: Herkomst en verwantschap van enkele verkleinde FN.

In veel gevallen gaat het om plaatselijke vormingen, die uiteindelijk op één stamvader of -moeder zullen teruggaan. Vaak kunnen we nog op de kaart terugvinden waar die geleefd moet hebben. Zo is *Kneepkens* een Weertse en Nederweertse familienaam; het woord *knaap* dat eraan ten grondslag ligt, zit ook in de familienaam *Knapen*, die binnen Nederlands-Limburg niet toevallig ook in Nederweert geconcentreerd is (daarnaast bestaat de variant *Knaepen* in het zuidwesten van Belgisch-Limburg). De naam *Klompken* is niet erg frequent en vooral geconcentreerd in de gemeenten Neer en Roggel. De afleiding *Clumpkens* is typisch voor Swalmen en de variant *Klumpkens* voor het nabijgelegen Maasniel. Aan het begin van de zeventiende eeuw is *Clumpkens* al in Asselt aangetroffen, naast Swalmen. We mogen dus aannemen dat *Klumpken*, een zoon of kleinzoon van *Klomp*, rond de zestiende eeuw de Maas overstak van Neer naar Asselt, en daar wortel schoot.

4. NAAMGEVINGSMOTIEF

Het achtervoegsel maakt duidelijk dat de onderhavige familienamen zijn ontstaan als afleiding van verkleinde roepnamen: *Kläösken* bij *Klaos*, *Stesken* bij *Stas* enz. De vraag is nu waarom die mensen een verkleinde roepnaam kregen. Er zijn minimaal drie mogelijke verklaringen:

1. *Kläösken* was klein van stuk, de verkleining sloeg dus op zijn lichaamsgestalte;
2. *Kläösken* werd als koosnaam gebruikt, dus 'lief Klaasje';
3. *Kläösken* was de zoon of kleinzoon van *Klaos*, en puur daarom (in elk geval zo lang zijn (groot)vader nog leefde) een 'kleine Klaas'.

De eerste twee verklaringen liggen in elkaars verlengde. In beide gevallen gaat het om een toevallig kenmerk van de naamdrager. Het verschil is dat een kleine gestalte een permanente eigenschap van een volwassene is, terwijl vertedering niet altijd duurzaam is. Met andere woorden: het gebruik als koosnaam kan verdwijnen zodra de betreffende persoon zelf kinderen heeft; een aanduiding als 'Klaas, zoon van Kläöske' zou tegen de leeftijdsverhoudingen bij leven van de vader ingaan.

Toch zal een deel van de verkleinde familienamen wel op koosnamen gebaseerd zijn. Het valt op dat sommige roepnamen, zoals *Jan*, *Hein* en *Gijs*, heel vaak in de verkleinde vorm voorkomen en andere minder vaak of nooit (*Peter*, *Jacob*, *Theunis*, *Willem*). Een voorbeeld ter illustratie. De roepnaam *Peter* is in de periode dat de familienamen gevestigd raken frequenter dan *Hein* en daarom komt *Pe(e)ters* (8.000

keer in Limburg) vaker voor dan *Hei(j)nen* (1.600 keer). Maar de verkleinde roepnaam *Heinken* is even frequent als *Peterken* en de familienaam *Hen(c)kens* frequenter dan *Peetjens*. Die verhouding is moeilijk te verklaren als de verkleinde vorm op de lichaamsgestalte of de verhouding vader-(klein)zoon zou slaan, maar wel als bepaalde koosnamen meer in de mode waren dan andere.

Bovendien verschillen de verkleinde roepnamen van plaats tot plaats in populariteit. Aangezien *Pe(e)ters*, *Jacobs*, *Theunissen* en *Willems* aantonen dat de onverkleinde roepnamen die hierbij hoorden niet minder frequent waren dan bijv. *Hein* en *Gijs*, kan het verschil in frequentie tussen bijv. *Hen(c)kens* en *Peetjens* niet door de absolute frequentie van *Hein* tegenover *Peter* veroorzaakt zijn. Blijkbaar werd *Heinken* naar verhouding vaker als koosnaam voor *Hein* gebruikt dan dat *Peterken*/*Peetjen* een onverkleind *Peter* verving. Zodoende ging *Heinken* vaker op de familienaam over dan *Peterken* / *Peetjen*.

Die grotere populariteit van koosnamen deed zich aantoonbaar voor bij vrouwen-namen (zoals we in 6.5 zullen zien) en als gevolg daarvan hebben metroniemen een relatief groot aandeel in de verkleinde familienamen. Voorbeelden zijn *Bexkens* (Elizabeth), *Billekens* (Sibille), *Boetzkes* (Beatrijs), *Hilkens* / *Hillekens* (Hilde-), *Litjens*, *Lutjens* (Aleidis / Luitgard), *Nieskens*, *Neeskens* (Agnes, naast Dionysius), *Seijkens* (Lucia), *Stinkens* (Christina), *Trienekens* (Catharina), *Tulkens* (Bertoete / Matoete), mogelijk ook *Sillekens* (Cecilia), *Hennekens* (Johanna), *Mintjens* (Minne), *Mulkens* (Emilia), *Rooskens* (Rosa), *Suntjens* (Susanna). Zodra *Bille* uit het gebruik verdween ten gunste van *Billeken* was die laatste vorm een gewone naam en geen koosnaam meer. Dan is *Billekens* dus niet meer als afgeleid van een koosnaam te beschouwen, maar van een ongemarkeerde roepnaam.

Ik ga er echter van uit dat ook het genealogische naamgevingsmotief bestond, namelijk dat *Kläösken* 'Klaasje' werd genoemd omdat hij de zoon van *Klaas* was en *Kleuskens* dus de familie van de zoon (of dochter) van *Klaas*. Zo was ook *Hensken* de zoon van *Hans* en *Jenniskens* de zoon van *Jennis* = *Johannes*. Daar zijn meerdere aanwijzingen voor. Gysseling (1966: 7) heeft al voor een ouder stadium van het Nederlands betoogd dat verkleinde roepnamen de relatie vader-kind (of moeder-kind) aangaven: "Een variante van de vernoeming is het gebruik, eveneens opkomend in de 12e-13e eeuw, om aan de zoon een vleivorm van de naam van zijn vader te geven, bijv. 1141 (kopie 15e eeuw) *Arnoldus et filius Anneco*, 1222 *Ibelot de Harlem* (vleivorm van *Isbrand*, met Romaans suffix), 1223 *Ghelekinus de Riswic* (vleivorm van *Gerard*)". In Debrabandere 2003 zijn er ook bewijzen voor te vinden, bijv. s.v. *En(n)ekens* enz. (blz. 438) < *Arnoud*: "1279 *Ennekinum filium Arnoldi* = *Hannekenne filium Arnoldi*, Gastel". Bovendien is deze functie van verkleinsuffixen uit andere Europese talen bekend, vergelijk bijv. het Italiaans (*Gian-ello*, *-elli*, *-etto*, *-etti*, *-ino*, *-ini*), het Frans (*Pierr-et*, *-ot*) of het Tsjechisch (*Janusch-ek*, *Kobyl-ka*); cf. Kunze (2003: 73).

Vergelijkbaar met het gebruik van verkleining om afstamming aan te geven is het voorvoegen van *jong-* voor een roepnaam. We vinden dat met name in Holland, Zeeland en enkele andere landsdelen. Belangrijk is dat deze vorming alleen is bewaard in combinatie met vijf van de allerfrequentste roepnamen, *Jan*, *Hans*, *Kees*, *Neel* en *Pier*: *Jongejan* (Holland), *Jongejans* (Noord-Holland), *Jonkhans* (Overijssel),

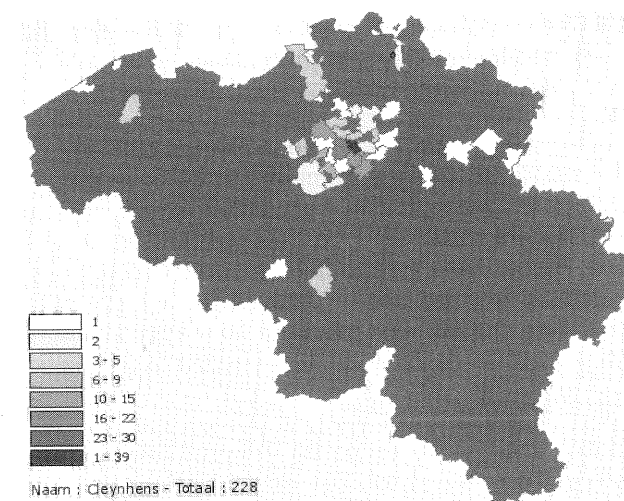
Jongkees (Noord-Holland), *Jongeneel* (Zuid-Holland), *Jongene(e)len* (West-Brabant), *Jongenelis* (West-Brabant), *Jongepier* (Walcheren).

Het is te begrijpen dat juist bij zulke vaak voorkomende roepnamen de behoefte bestond om de zoon van de vader te onderscheiden indien beiden dezelfde doopnaam hadden. In het rekenboek van Venray 1573-1587 komt tweemaal ene *Gerit Jongerjans* voor; helaas kennen we de doopnaam van zijn vader niet. In het veertiende-eeuwse materiaal uit Tongeren (zie Tytgat 1954) vinden we *jong-* ook bij 'Klaas' (*terras nycholai dicti jonc cloes*; *jonghe Cloes*, 1385) en 'Lambert' (*lamberti jonchlemmen*, *Jonck lemme* 1394).

Kaart 8: Jongejan, relatieve freq. 2005.

Hetzelfde verschijnsel bestaat met het adjectief *klein-* en de doopnaam *Johannes*, waarbij in een geval ook Limburg meedoet. Zo zijn er de familienamen *Kleinjan* (Overijssel, Zuid-Holland), *Kleinjans* (Zuid-Limburg), *Kleinhans* (Utrecht) en *Cleynhens* (Vlaams-Brabant). Die laatste naam is overigens in de veertiende eeuw al in Tongeren geattesteerd: 1385 *Johannis dicti Cleynhennen* (genitief), *Cleynjans* en *Cleynjohan(s)* (Tytgat 1954: 130f.). In het tijsboek van Blitterswijk uit 1380 komen een *Cleyn Henne* en een *Nese Kleyn Heynkens* voor. Laatstgenoemde *Nese* was dus de zoon of kleinzoon van ene *Hein*. Ook in het Tongerse materiaal vinden we *klein-* nog gebruikt bij andere roepnamen dan *Johannes*: *Cleynsteske(n)* (ca. 1385) bij *Stas*, en *Cleynwouter(s)* (1385, 1391, 1394, 1398, 1460).

Kaart 9: Cleynhens, absolute freq. 1998.

5. DE VORM VAN HET ACHTERVOEGSEL

Het verkleinsuffix kan in verschillende vormen optreden: *-ken*, *-skén* en *-tjen*. De verdeling van deze varianten volgt dezelfde regels als de overige woordenschat van de Limburgse dialecten. Zodoende bevestigen de verkleinde roepnamen via de daarvan afgeleide familienamen de gegevens van de dialectologie. Omgekeerd kan dit inzicht in een aantal gevallen gebruikt worden om bij twijfel de herkomst van een verkleinde familienaam geografisch te bepalen. De vorm van het achtervoegsel wordt door de laatste medeklinker van de basis bepaald. De verdeling is als volgt:

(1) Woorden die op een *t* of *d* eindigen krijgen een roepnaam op *-jen*, zoals in *Belt-jens*, *Bert-jens*, *Brent-jens*, *Cleut-jens* enz.

(2) Eindigt de onverkleinde roepnaam op een klinker, een *l*, *r*, een lipklank (*p*, *f*, *m*) of een *s*, dan is het achtervoegsel *-ken*, zoals in *Bille-kens*, *Seij-kens*, *Triene-kens*; *Giel-kens*, *Sil-kens*; *Fleur-kens*; *Clump-kens*, *Greef-kens*, *Sijm-kens*; *Beurs-kens*, *Boets-kens*, *Crets-kens*, *Kleus-kens*. De duidelijkste uitzondering daarop is *Stultjens* bij *Stoel*. In de veertiende en vijftiende eeuw is de naam nog als *Stoelken* aangetroffen. Mogelijk is het feit dat de naam uit Weert stamt de oorzaak, hoewel het huidige Weertlands in zijn gewone woordenschat ook na *l* het achtervoegsel *-ke* gebruikt.

(3) Als de laatste medeklinker van de basis een keelklank is (*k*, *g*, *ng*) krijgt de roepnaam *-skén*, zoals in *Bek-s-kens*, *Huiskens* < *Huig-s-kens*, *Fing-s-kes*.

(4) Twee mogelijkheden bestaan indien de basis op een *-n* eindigt, te weten *-ken* en *-tjen*. De namen *Gruntjens* (bij *groen?*), *Jentjens* (Jan), *Kleintjens* (Colijn), *Krijntjes* (Quirinus), *Suntjens* (Susanna?), *Reintjes* (Rein) en *Wintjens* (Wijn < *-Win*) hebben *-tjen*, de namen *Henkens*, *Linkens*, *Renkens*, *Stinkens* en *Winkens* hebben *-ken*. Er is geen eenduidige geografische scheiding tussen beide types te vinden. Toch is het waarschijnlijk dat de twee varianten uiteindelijk uit verschillende gebieden komen, gezien het feit dat in de huidige dialecten van Noord-Limburg (ongeveer tot Meijel, maar soms minder ver naar het zuiden) en (zuidelijk) Zuid-Limburg woorden als *boon* en *steen* het achtervoegsel *-tje* krijgen (of, in Zuid-Limburg, *-sje*), maar het gebied daartussenin *-ke*.

De namen *Henkens* bij *Hein*, *Linkens* bij *Leen*, *Renkens* bij *Reijn*, *Stinkens* bij *Stijne* en *Winkens* bij *Wijn* hebben met elkaar gemeen dat de onverkleinde roepnaam een lange klinker of tweeklank bezat, die in het verkleinwoord verkort is. Vaak is de verkleinde naam in oudere bronnen nog mét lange klinker geattesteerd, bijv. *Heinkens* > *Henkens*, *Rein(c)kens* > *Ren(c)kens*, *Lenart Wijntgens* (1572 Helmond), zie ook de Noord-Limburgse gegevens in paragraaf 6.4. Deze roepnamen hebben dus het regelmatige achtervoegsel *-ken* gekregen toen de stamklinker nog lang was, en dat is nog steeds de regel in de Zuid- en Midden-Limburgse dialecten.

De namen met *tg*, *tj* zijn misschien ook geografisch te verklaren. *Wintgens*, *Wintjens* komen in Zuid-Limburg voor en vooral in het noordoosten van de provincie Luik. Daar kan *tg* de klankwettige variant van het verkleinsuffix ook na *n* weergeven. De naam *Reintjes* is vooral thuis tussen Venray en Lobith, *Reintjens* in Zuid-Limburg; beide dus in gebieden waar *-tje* nu althans de productieve variant van het suffix is. *Gruntjens* wordt vooral gevonden in Horst, *Gruntjes* in het noordoosten van Noord-Brabant, opnieuw dus ten noorden van het gebied met *-n-ke*. Kenmerkend is misschien dat ik de naam *Gruntjens* of een daarheen voerende doopnaam in het

historische materiaal uit Venray, Sevenum en Oirlo niet ben tegengekomen; dat kan wijzen op een recent ontstaan of recente migratie uit een noordelijker gebied. *Jentjens* komt in kleine aantallen voor in het Maasdal tussen Venlo en Roermond, en *Jentges* in het aangrenzende Rijnland (zie <http://christoph.stoepel.net/geogen/>). Herkomst uit het Rijnland lijkt me niet ondenkbaar. *Kleintjens* vinden we in Bergen aan de Maas en in Zuid-Limburg, dus weer in *tj*-gebieden. *Krijntjes* zat in 1947 vooral in Susteren en Heerlen, maar de aantallen zijn zo laag dat moeilijk te zeggen valt waar de oorsprong lag. *Suntjens* en *Soentjens*, ten slotte, zijn typisch voor de Midden-Limburgse dorpen. De naam wordt vaak van *zoon* afgeleid (Debrabandere 2003: 1144), maar in het licht van de overige verkleinde familienamen is herleiding tot *Soen*, een Limburgse variant van (*Su*)*Sanne*, ook denkbaar (Crott en Hoen 1995: 68). Nader onderzoek zou hier duidelijkheid moeten brengen. In beide gevallen is het achtervoegsel *-tje* in Midden-Limburg opvallend.

Een paar woorden over de historische ontwikkeling die achter deze variatie schuilgaat (cf. Goossens 2008: 164-173). Het achtervoegsel had oorspronkelijk de vorm *-eken* (nog iets ouder: *-ekin*) in alle gevallen. De tussen-*e* is in het Nederlands soms nog bewaard na korte stammen (*mannetje*, *bruggetje*), maar is meestal verdwenen. Daardoor kwamen de laatste medeklinker van de stam en de *k* naast elkaar te staan. Dat leverde vaak geen problemen op, maar in twee gevallen wel. Waar de stam op een velaar eindigde, werd een *-s-* ingevoegd om stam en suffix uit elkaar te kunnen blijven houden: *bek-s-ke* 'bakje', *brök-s-ke* 'bruggetje'. Waar de stam op een dentale plosief *t* of *d* eindigde, verloor de *k* zijn velare articulatie en schoof op in de richting van het harde verhemelte. Het totaal van *tk* werd daardoor een palatale stop [c] zoals nu nog in de mouillerende dialecten van het Limburgs in woorden als *hóndj* en *geer höbtj* bestaat. In het Nederlands wordt die combinatie met *tj* geschreven. Zie Marynissen 1998 voor meer details over de datering en het verloop van de ontwikkeling *tk* > *tj* in de Zuid-Nederlandse dialecten.

6. VERKLEINDE NAMEN IN DE 14e TOT EN MET DE 17e EEUW

Voor het onderzoek naar de verkleinde namen in vroeger eeuwen heb ik gebruik gemaakt van een aantal toevallig beschikbare bronnen uit de 14e tot en met de 17e eeuw, te weten:

- Cijnsregister van de parochiekerk van Oirlo (Gemeentearchief Venray, Dépôt R.K. parochie Oirlo). Materiaal van 1383 tot 1725 (in feite één document uit 1383, de rest vanaf 1473). Transcriptie door Rien van den Brand, 2000. Geraadpleegd op www.scriptoriumempeje.nl.
- Reeckenboeck Venray 1573-1587*. Transcriptie door Rien van den Brand, www.scriptoriumempeje.nl.
- Een artikel van Petran Kerstjens (1995) voor Sevenum. Hij gebruikte de volgende bronnen: (a) *Schatting van den Lande van Gelre voor het Overkwartier en de Betuwe van 1369*, (b) *Pontschattingen anno 1466 en anno 1469*, (c) *Pondschattingen anno 1533*, (d) een aantal schattingen van eind zestiende en van de zeventiende eeuw, zoals het *Hoofdgeld* in 1680 en van het *Beestengeld* in 1728, (e) vanaf 1575 het doopregister van de parochie van de Heilige Fabianus en Sebastianus te Sevenum.
- Leen ende Tyns boec van Blytterswyc notyrt A* uit 1380. Transcriptie door Rien van den Brand, www.scriptoriumempeje.nl.

Om een idee te geven van het soort namen dat voorkomt, volgen hier enkele voorbeelden van namen uit het Venrayse rekenboek van 1573-1587:

Verkleinde roepnamen, mannen:

Alertgen Lemmen	Lentgen Mollers
Enken Meus	Meusken Arntz
Enken Rongen	Michelken Martens
Erken van Haeff	Niesken den Maeckelaer
Gaertgen Martens, Vermeulen	Peerken Co(e)ninx
Giesken Verheijen, Buisen, op ten Geutt, van Bracht	Stootgen = Stoetgen van Straelen
Karstgen Beveren, Winters, Kerstgen Brueren	Tiesken Moesen, op die Beeck, van Haeff
Lenertgen = Lenartgen Jongertz	Weerken Verholt
	Wilhelmken Deckers

Verkleinde roepnamen, vrouwen:

Alitgen (weduwe) Mr. Jans	Me/ariken Beckers
Grietgen Reijmen	Naesken ingen Straell
Lijbeken Rutgen Arntz dochter	Trijncken Pouwels

Verkleinde familienamen:

Peter Alertgens
 Jan Drieskens
 Jan Engelkens
 Reiner Geertgen
 Derick Gieskens
 Toenis Gieskens
 Jan Heijlken
 Jacob Henskens
 Toenis Henskens
 Gaertt Huiskens
 Jan Kerstgens
 Peter Nollekens
 Michel Nollekens
 Jacob Rutgens
 Jan Rutgen Michels soen
 Jan Tiesken Michels

De documenten uit Oirlo en Sevenum stellen ons in staat om de veranderingen in de verkleinde namen door de eeuwen heen te bestuderen, terwijl de bronnen uit Blitterswijck en vooral die uit Venray nuttige momentopnamen geven. In de onderstaande paragrafen behandel ik de volgende vijf onderzoeksvragen:

1. Hoe frequent zijn verkleinde roep- en toenames in voorgaande eeuwen?
2. Kunnen we de geografische spreiding van namen uit de late twintigste eeuw ook al in voorgaande eeuwen observeren?
3. Kunnen de verkleinde namen helpen om de klankwettige overgang van *-ken* naar *-tjen* (na dentalen) in het Limburgs te dateren?
4. Kunnen de verkleinde namen helpen om de klinkerverkorting te dateren die in het verkleinwoord vaak optreedt (bijv. *dook* 'doek' naast *dukske* in plaats van *deukske* 'doekje') in het Limburgs?
5. Kunnen we meer te weten komen over de achtergronden of de datering van het relatief grote aantal vrouwennamen onder de verkleinde namen?

6.1 Relatieve frequentie

Verkleinde roep- en familienamen blijken gedurende de hele onderzochte periode veelvuldig voor te komen. Dat is nauwelijks een verrassing te noemen, want verkleinde roepnamen zijn al in de dertiende eeuw frequent, bijvoorbeeld in het Vlaamse materiaal (zie VMNW). Voor wat betreft Limburg komen bijvoorbeeld in Tongeren aan het einde van de veertiende eeuw op enkele honderden namen ook tientallen verkleinde roep- en familienamen voor (Tytgat 1954); in veel gevallen is exact na te gaan, van welke doopnaam de verkleinde naam is afgeleid. Net zoals in Tongeren is ook in Blitterswijck anno 1380 *Johannes* de naam waarvan het vaakst een verkleinde roepnaam voorkomt, 15 keer op een totaal van 35 namen.

6.2 Geografische spreiding

In het algemeen blijkt er een grote mate van continuïteit te zijn in de naamgeving: een belangrijk deel van de frequentere verkleinde familienamen uit de twintigste eeuw zien we, minstens in de vorm van verkleinde roepnamen, al in de zestiende en zeventiende eeuw in hetzelfde gebied voorkomen. Uiteraard verschilt de toestand per naam en per plaats.

Litjens is in 1986 de frequentste familienaam-uit-verkleinde-roepnaam in Venray en in Noord-Limburg. In de laat-zestiende eeuwse bronnen uit Venray zelf komt *Litjens* weliswaar nog niet als familienaam voor, maar vinden we wel al de roepnaam *Alitgen* (weduwe Mr. Jans). In Oirlo vind ik in 1554 een *Alitgen*, vrouw van *Gerrit Copen*. In de Sevenumse schatting van 1469 heten vijf vrouwen *Ael(h)eit*, in 1533 ook geschreven als *Alijt*. Als doopnaam blijft *Aleidis* ook in de zeventiende eeuw populair in Sevenum. In de schatting uit 1533 van Beesel, tussen Venlo en Roermond, komt de verkleinde roep-naam *Leijtien* voor.⁴ De verkorting van *Leit-* naar *Lit-* laat zich in Sevenum dateren in de tweede helft van de zeventiende eeuw, want in het materiaal

⁴ Voor de wegval van onbeklemdoond A- vergelijk nog de Midden-Limburgse familienaam *Doemge(n)s* bij de roepnaam *Adoem* 'Adam', naast niet-verkleind *Dohmen* (Zuid-Limburg). Wegval van een onbeklemdoonde voortonige lettergreep is in het algemeen frequent in de naamgeving, vgl. *Billen*, *Menten*, *Sannen*, *Vaes* enz.

vinden we *Gerard Littiens*, zijn zoon *Joannes/Jan* (geb. 1659/66), en diens tweede zoon *Gerardus* (geb. 1700) naast *Henricus Leytiens*, zoon *Leonardus* (geb. 1680), en kleinzoon *Henricus* (1709), en weer *Jan Littiens*, vader van *Alardus* (geb. 1699) en grootvader van *Joannes* (1733).

Daarnaast komt *Litgen* ook voor als jongensnaam. Zo verkochten *Litgen Verriet* en zijn vrouw in 1659 land te Rijkel (tussen Swalmen en Beesel). In 1676 verkocht *Litgen Verijt* samen met zijn vrouw *Leentken Slabbers* land te Beesel. Deze mannelijke *Litgen* zal wel op verkorting berusten van *Lietgen*, getuige ook 1704 Venray *Matthias Lietgens*. De roepnaam *Lietgen* zou af kunnen stammen van een Germaanse persoonsnaam met *Lied-* als eerste lid, zoals *Liebrecht* of *Lieman*. In het door mij onderzochte Noord-Limburgse materiaal komen de roepnamen *Liet* of *Lietgen* echter niet voor.

Geen van de andere namen uit de Venrayse top 10 van 1986 komt ook in het rekenboekmateriaal uit 1573-1587 voor. Wel zijn ze als roep- of toenaam geattesteerd elders in Noord-Limburg: de roepnamen *Jennesken* en *Geurtje* in het Sevenumse materiaal, evenals de familienaam *Fleurkens*. De familienamen *Rutjens* (Midden-Limburg) en *Trienekens* (Sevenum, Helden, Venlo), waarvan de tegenhangers of in elk geval de eraan ten grondslag liggende roepnamen wel in Venray 1573-87 voorkomen, hebben de kern van hun verspreidingsgebied niet ver van Venray.

De vergelijking van alle in 1986 in Sevenum voorkomende familienamen-uit-verkleinde-roepnamen (tabel 9, linkerkolom) met het oudere materiaal (in Kerstjens 1995) is nog interessanter: de tussenliggende tijdsperiode is minder lang, en we mogen voor deze kleinere plaats minder migratie veronderstellen. In Sevenum bestaat een veel grotere overeenkomst tussen oude en recente namen (tussen rechte haken staan onverkleinde doopnamen die wel als basis voor de verkleinde vormen gediend kunnen hebben):

FN in 1986	Roepnamen in oudere bronnen
<i>Billekens</i>	<i>Belcke</i> (1595), <i>Beel(ke)</i> hele periode
<i>Fleurkens</i>	[<i>Florijs</i> 1533, <i>Flor</i> 1595] FN <i>Fleurkens</i> 1633
<i>Jenniskens</i>	<i>Jennesken</i> 1469
<i>Kerstjens</i>	<i>Kersken</i> 1469, <i>Kerstgen</i> 1533
<i>Kleuskens</i>	[<i>Claes</i> 1469, 1533, 1680, 1728, <i>Clas</i> 1595]
<i>Litjens</i>	[<i>Aelheit</i> 1469, <i>Alijt</i> 1533] (<i>A</i>) <i>letgen</i> 1680; FN <i>Leytiens</i> 1680, <i>Littiens</i> 1659, 1699
<i>Renkens</i>	<i>Reynken</i> 1369, <i>Reijncken</i> 1533, <i>Renken</i> 1595, <i>Rencken</i> 1680; FN <i>Renckens</i> 1680
<i>Trienekens</i>	<i>Trijnken</i> 1595, <i>Trijncken</i> 1680
<i>Geuskens</i> , <i>Hermkens</i> , <i>Sillekens</i> , <i>Vestjens</i> :	geen gegevens

Tabel 9: Naamsvergelijking Sevenum.

De continuïteit in de geografische spreiding van de verkleinde namen blijkt overigens ook uit een vergelijking met hun niet-verkleinde tegenhangers op *-s* of *-en* die van dezelfde roepnaam zijn afgeleid. Op basis van de gegevens op de Nederlandse Familienamenbank (uit 2005) en www.familienaam.be (1998) kan het belangrijkste verspreidingsgebied van namen worden vastgesteld. In veel gevallen blijkt het

kerngebied van de onverkleinde naam hetzelfde te zijn als of te overlappen met dat van de verkleinde naam: *Fleuren* (Helden en omstreken, Boxmeer) bij *Fleurkens* (Venray), *Geurts* (Noord-Limburg) bij *Geurtjens* (Noord- en Midden-Limburg), *Hillen* bij *Hil(le)kens* (beide Midden-Limburg), *Jennissen* (Midden-Limburg) bij *Jenniskens* (Noord-Limburg), *Kleuskens*, *Kluskens* (zie boven) bij *Claessen* (Midden-Limburg), *Knapen* (Nederweert) bij *Kneepkens* (Nederweert-Maaseik), *Peeten* (Maasbree, Kessel) bij *Peetjens* (Noord-Limburg), *Reijnen* (o.a. Midden-Limburg) bij *Renkens* (o.a. Noord-Limburg), *Rutten* (Noord-Limburg) bij *Rutjens* (Midden-Limburg). Dergelijke verdelingen maken het waarschijnlijk dat de verkleinde naam in de betreffende regio of plaats is afgeleid van dezelfde onverkleinde roepnaam waaruit de naam op *-en* is ontstaan. In andere gevallen heeft de onverkleinde naam elders in Limburg zijn kerngebied: *Bouten* (Helden, Maasbree, Kessel) bij *Beltgens* (Zuid-Limburg), *Billen* (Belgisch-Limburg) bij *Billekens* (Sevenum, Horst), *Hensen* (Maasbree e.o.) bij *Henskens* (Brabant, Zuid-Limburg), *Seijen* (Zuid-Limburg) bij *Seijkens* (Venray, Peelland), *Stassen* (Zuid-Limburg) bij *Steskens* (Echt, Susteren). Een enkele keer ligt het kerngebied van de onverkleinde naam (ver) buiten Limburg: *Toelen* (Meijerij van Den Bosch) bij *Tulkens* (Meijel, Asten), *Trienen* (Twente) bij *Trienekens* (Noord-Limburg).

6.3 Van *-kens* naar *-tjens*

Zoals uiteengezet in paragraaf 5 is het achtervoegsel *-tjens* ontstaan uit de combinatie *tk* in stammen op *t* of *d*. We zullen ons dus richten op zulke woorden en daarnaast ook op woorden eindigend op *n*, gezien de variabele vorm van het achtervoegsel na *n* in de huidige dialecten. Het onderzoeksmateriaal laat zien dat het omslagpunt van *-kens* naar *-tjens* in Noord-Limburg ongeveer in het midden van de zestiende eeuw ligt.

Daarop wijzen de volgende gegevens:

(a) Het Blitterswijckse materiaal uit 1380 heeft alleen maar *-ken(s)*.

(b) Het Venrayse rekenboek (1573-1587) schrijft na *t* consequent *-gen* (materiaal: *Alertgen(s)*, *Alitgen*, *Gaertgen*, *Geertgen*, *Geritge*, *Grietgen*, *Karstgen*, *Kerstgens*, *Leetgen*, *Lenertgen*, *Lentgen*, *Rutgens*, *Stootgen*), terwijl na *n* nog geen palatalisatie te zien is (*Enken*, *Trijncken*). Het is niet geheel zeker welke klank achter de combinatie *tg* schuilgaat (cf. Marynissen 1998: 256). Het zou al de huidige palatale stop [c] kunnen zijn (als de eindklank in Midden-Limburgs *hóndj* [hɔnc] 'hond'), zoals het Oirlose materiaal suggereert (zie hieronder). Maar men kan ook vermoeden dat de *k* eerst een palatale wrijfklank [ç] opleverde die men met *g* probeerde weer te geven en dat daarna de combinatie [tç] assimileerde tot [cç] en vereenvoudigd werd tot [c].

(c) In Oirlo fungeert het jaar 1550 als scheidslijn. Tot 1550 wordt alleen *-k-* gevonden: 1383 *Liesbetken*, 1487 *Geits Steynken*, 1491 *Artken uxor*, 1491 *Lenken*, zoon van *Meus Rabets*, 1495 *Jenken Alaert soen*, 1495 *Geertke uxor*, 1506 *Geertkens Jacobs*, 1510 *Luytken* (m.), 1510 *Wynken Wynken Heinkens zn.*, 1530 *Wyncken Gerytsoen*.

Vanaf 1551 vinden we na *t* alleen nog maar een palatale klank. Die kan met *y*, met *i* of met *g(h)* geschreven worden: 1551 *Geritye* (f.), 1554 *Alitgen*, 1558 *Itgen*,

1562 *Baertien Gaertz soon* (m.), 1579 *Lenartien Lyfkens*, 1591 *Gertije = Gertruit*, 1593 *Lysbetghen*, 1607 *Jan Gartiens*, *Linartien* die huisfrou, 1609 *Kerstien* (m.), 1640 *Gaertgen van Nienhaeff*, 1674 *Kerstien Simons*.

Na *n* komt tot 1574 alleen *k* voor: 1495 *Jenken Alaert soen*, 1510 *Wynken*, *Heinkens*, 1551 *Lenkens* (bij Helena?), 1574 *Teuken Steynckens*. Er zijn geen verkleinde namen op *-n* van na 1574.

(d) De namenlijsten uit Sevenum bevestigen hetgeen we in de overige drie plaatsen vaststellen. In de schatting van 1469 is alleen de naam *Truijtken* relevant, dus nog met *k*. In 1533 blijkt de omslag naar palatalisatie gemaakt, en verschijnt *-gen* in de roepnamen *Baertgen*, *G(a)ertgen*, *Gerijngen*, *Kerstgen*⁵, *Petgen* (bij *Peter*), *Rutgen* en *Truytgen* na *t*⁶ en is er geen geval van *-t-k-* meer. In 1595 komt daar nog de vrouwennaam *Me(i)tgen* bij. De spelling *-gen* blijft tot en met 1680 gehandhaafd, al wordt de familienaam *Littiens* in 1659 al met *i* geschreven. Na *n* staat in de hele periode alleen *-ken*.

In Sevenum blijkt dus 1530 en in Oirlo 1550 het moment waarop de verandering van bijv. *Geertke* naar *Geertje* in de spelling wordt uitgedrukt. Die datering komt redelijk overeen met wat we uit andere bronnen over deze overgang in Limburg weten. Zo is bijvoorbeeld *-ken(s)* nog alleenheersend in het cijsboek van Neeroeteren uit 1461 (Segers 2003) en in de Sittardse oorkonden tot 1450 (Wethlij 2004). Marynissen (1998) heeft voor Belgisch Limburg laten zien dat de eerste gevallen van *veldgen* 'veldje' in de zestiende eeuw voorkomen, hoewel al in de vijftiende eeuw *velten* geschreven is, wat palatalisatie van de *k* veronderstelt.

6.4 Van *Kleuskens* naar *Kluskens*

Onder verkorting van lange klinkers in verkleinwoorden versta ik de verkorting van een beklemtoonde stamklinker die in de onverkleinde naam gedurende de hele periode (dus in elk geval tot 1700) nog een lange klinker of tweeklank is: *Aleit*, *Ties*, *Gies*, *Joost*, *Klaas* enz.⁷ Door deze verkorting bestaan, bijvoorbeeld, naast *Heurkens*, *Heutjens*, *Huijskens*, *Kleuskens*, *Heinkens*, *Reynkens*, *Wijntgens* ook *Hurkens*, *Hutjens*, *Huskens*, *Kluskens*, *Henkens*, *Renkens*, *Wintgens*. Verkorting van lange klinkers in verkleinwoorden is in de Noord- en Midden-Limburgse dialecten een frequent verschijnsel, vergelijk bijv. Heldens *dook* – *dukske*, *sjein* – *sjentje*, *sjaat* – *str(ä)ötje*.

Tot en met de zestiende eeuw is in Noord-Limburg behoud van de klinkerlengte de regel: *Ties* > *Tieskens*, *Trijn* > *Trijnckens*, *Geert* > *Geertgen* enz. Een eerste duidelijk geval van verkorting is de roepnaam *Alitgen* (1554 Oirlo, 1573-1587 Venray) voor *Aleitgen*. In de zeventiende eeuw hoort hier misschien nog bij 1607 *Jan Gartiens* tegenover 1640 *Gaertgen*, al blijkt uit het Sevenumse materiaal dat ook de onverkleinde naam *Gaert* tot *Gart* was geworden in de tweede helft van de zestiende eeuw. Verder zijn er in het Oirlose materiaal tot 1700 geen gevallen. De variatie in

⁵ Theoretisch is voor deze naam niet uit de maken of hij **Kerst-ken* voortzet, dus de verkleinvorm van de roepnaam *Kerst*, ofwel *Kerstjen* direct uit *Christiaan* (cf. Segers 2008: 36-39).

⁶ 1469 *Bestje* en 1533 *Bestgen* staan voor (Se)*Bastiaan*, waarin de *j* dus altijd al aanwezig was.

⁷ Hierbij hoort niet een naam als *Rutjens* bij *Rut*, een roepnaam bij *Rutger*. In *Rutger* < Oudnederlands **Hröd-gēr* is de eerste klinker weliswaar verkort, maar dat is al vanaf het begin van het Middelnederlands in 1200 het geval, en ook in onze bronnen (bijv. in Sevenum in 1369).

1507 tussen *Geertke* en de genitief daarvan *Gertkens* voor dezelfde vrouw in hetzelfde document, lijkt eerder een spellingskwestie.

In Sevenum dateren de eerste duidelijke gevallen van verkorting uit 1595: *Renken* tegenover 1533 *Reijncken*, *Henken* tegenover 1533 *Heijnken*, *Belcke* tegenover 1533 *Beelken* (maar in 1728 ook weer *Beelken*). De namen *Hencken* en *Rencken* worden in 1680 bevestigd. Minder duidelijk bewijs voor verkorting zijn 1595 *Gritgen* naast *Grijt* (m.) (maar f. *Grijtgen*), *Giske(n)* naast *Gi(j)ss* (1533 *Ghiesken*) en *Gertgen* en *Garth*. De verkorting in *Giss* en *Garth* zou erop kunnen wijzen dat ook in de onverkleinde naam verkorting op kon treden, tenzij we hier met inconsequente spelling te maken hebben (namelijk een enkele klinker in plaats van een dubbele om een lange klinker aan te geven). In 1680 vinden we namelijk weer de spelling van lange klinkers *Gaert*, *Gijes* en *Gijksen*, *Grijtgen*. Zoals we hierboven zagen, komen in Sevenum in de tweede helft van de zeventiende eeuw nog naast elkaar voor *Leitjens* en *Litjens*.

De veiligste conclusie op basis van deze gegevens lijkt te zijn dat de klinkerverkorting in verkleinwoorden in elk geval in de zestiende eeuw in werking was getreden. In gevallen als *Henken(s)*, *Renken(s)* en *Litjen(s)* werd de korte klinker bewaard, mogelijk omdat het verband met de onverkleinde namen *Hein* enz. niet meer gevoeld werd. In andere namen, zoals *Gies-ken(s)*, *Gaert-gen* enz., is dan ofwel de verkorting nooit opgetreden ofwel de lange klinker hersteld op basis van de onverkleinde roepnaam.

In tegenstelling tot het Brabants (zie bijv. Belemans en Goossens 2000: 143-187) is de verkorting van lange klinkers in de Limburgse dialecten nog maar weinig onderzocht. We moeten het doen met losse opmerkingen her en der. Voor het Midden-Limburgs behandelt Verbeek (2005: 69) summier de verkorting van stoottonige *ie*, *uu* en *oe* (onder andere in verkleinwoorden). Het blijkt dat verkorting tussen Weert en Maaseik een westelijk kenmerk is, het behoud van lengte een oostelijk. Kats (1939: 161-162) bespreekt de morfonologische wisseling tussen lange en korte hoge klinkers in Roermond (zonder de toonaccenten daarbij te betrekken). In Montfort vindt volgens Bakkes (1996: 270) verkorting van *ei* tot *e* in verkleinwoorden, in de trappen van vergelijking en in de werkwoordsvervoeging alleen plaats bij stoottoon. Clerinx (2009: 109-118) beschrijft vrij uitgebreid de klinkerverkorting in Hasseltse verkleinwoorden. Factoren die door de bank genomen van invloed zijn op de verkorting zijn de volgende medeklinker (fricatief, stop, *r*), het toonaccent (maar niet voor Noord-Limburg) en de morfologische categorie. Nader onderzoek over een groter aaneengesloten gebied is voor dit thema noodzakelijk.

6.5 Het overwicht van vrouwennamen

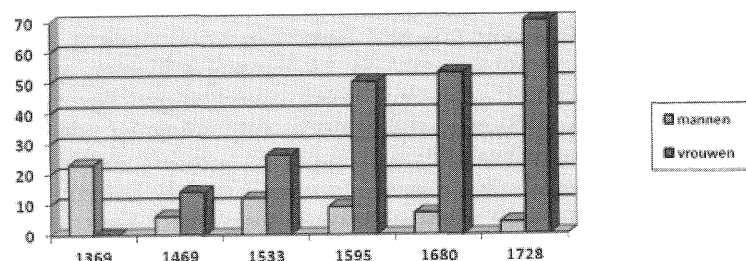
In 4 zagen we al dat verkleinde roepnamen relatief vaak de ongemarkeerde roepnamen zijn geworden bij vrouwen. Het relatieve overwicht van vrouwennamen wordt door ons materiaal bevestigd en kan zelfs deels gedateerd worden. In de bronnen uit Venray en Oirlo is niet altijd duidelijk of de persoonsnaam een man of een vrouw aanduidt. Kerstjens (1995) heeft voor Sevenum wel uitgezocht wat het geslacht van de vermelde personen was, zodat ik op basis van zijn gegevens de volgende tabel heb kunnen maken. Die laat zien hoeveel mannen- en vrouwennamen onverkleind dan wel verkleind waren en wat het totale aantal bedroeg.

Er blijkt bijvoorbeeld uit dat 8 van de 35 in 1369 genoemde mannen een met *-ken* verkleinde roepnaam droegen, tegenover nul van de vijf genoemde vrouwen.

jaar:	man			vrouw		
	onverkleind	verkleind	totaal	onverkleind	verkleind	totaal
1369	27	8 (23%)	35	5	0 (0%)	5
1469	173	11 (6%)	184	18	3 (14%)	21
1533	166	23 (12%)	189	14	5 (26%)	19
1595	193	20 (9%)	213	11	11 (50%)	22
1680	157	12 (7%)	169	7	8 (53%)	15
1728	152	6 (4%)	158	3	7 (70%)	10

Tabel 10: Roepnamen naar geslacht, Sevenum 1369-1728.

De tabel toont een stelselmatige toename van het aantal verkleinde namen bij de vrouwen, van nul procent in 1369 tot 70% in 1728. Bij de mannen geldt de omgekeerde trend: van 23% naar 4%. Vooral bij de vrouwen is uiteraard het aantal voorbeelden zo klein dat het toeval er een grote rol in zou kunnen spelen. Maar zelfs als we de eerste rij (met slechts 5 vrouwennamen) en de laatste (met 10 namen) zouden weglaten, zou de trend nog steeds sterk stijgend zijn, van 14% naar 53%. Deze verhoudingen suggereren in elk geval dat verkleinde roepnamen bij vrouwen tot normale naamsvormen zijn geworden, zoals hierboven al aangestipt voor *Billen* versus *Billekens*. Bij mannen is dat niet gebeurd.

Figuur 1: Verkleinde roepnamen als % van het totaal aantal roepnamen in de gedateerde documenten uit Sevenum.

7. CONCLUSIE

Het is gebleken dat familienamen-uit-verkleinde-roepnamen in Limburg veel regio-specifieke kenmerken vertonen. Ze vormen daarmee een waardevolle bron voor de Limburgse dialectologie, en omgekeerd kan de dialectologie belangrijke aanwijzingen leveren voor het ophelderen van deze familienamen. Bovendien bevatten middeleeuwse en vroegmoderne documenten uit Limburg veel informatie over verkleinde roep- en familienamen die erop wacht om verzameld en geïnterpreteerd te worden. Voor onder andere de genealogie, de beschrijving van de historische ontwikkeling van de Nederlandse familienamen (voor de methode vergelijk Van Loon 1981) en voor de historische klank- en vormleer van het Limburgs zijn daaruit nieuwe inzichten te verwachten.

BIBLIOGRAFIE

- BAKKES, PIERRE (1996), *Variatie en verandering in het Montforts. Taalstructurele en sociolinguïstische aspecten van een veranderend dorpsdialect*. Amsterdam: P.J. Meertensinstituut.
- BELEMANS, ROB EN JAN GOOSSENS (2000), *Woordenboek van de Brabantse dialecten. Deel III. Inleiding & Klankgeografie*. Assen: Van Gorcum.
- CLERINX, MARCO M.M.V. XAVIER STAELENS (2009), *Grammèr van 't (H)essels*. Hasselt.
- CROTT, JOS EN JO HOEN (1995), *Familienamen in Limburg*. Geleen: Stichting Limburgs Genealogisch Archief.
- DEBRABANDERE, FRANS (2003), *Woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk. Grondig herziene en vermeerderde uitgave*. Amsterdam/Antwerpen: Veen.
- GOOSSENS, JAN (1995), Motiefgeografie van de Nederlandse familienamen. *Naamkunde* 27, blz. 1-31.
- GOOSSENS, JAN (2008), *Dialectgeografische grondslagen van een Nederlandse taalgiedenis (= Bijlagen van Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde 8)*. Hasselt: VLDN.
- GYSSELING, MAURITS (1966), *Overzicht over de Noordnederlandse persoonsnamen tot 1225*. Leuven/Brussel.
- KATS, J. (1939), *Het fonologisch en morphologisch systeem van het Roermondsch dialect*. Roermond/Maaseik.
- KERSTJENS, PETRAN (1995), De eigennamen van onze Sevenumse voorvaders vanaf de Middeleeuwen tot 1800. In: *Jaarboek 1995 Heemkundevereniging Sevenum*.
- KUNZE, Konrad (2003), *Vor- und Familiennamen im deutschen Sprachgebiet*. München, 4e druk.
- MARYNISSEN, ANN (1991), Morfosyntactische aspecten van de Belgische familienamen op basis van het "Belgisch repertorium van familienamen". In: *Naamkunde* 23, blz. 29-79.
- MARYNISSEN, ANN (1994), *Limburgse familienamengeografie (= Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde 76)*. Hasselt: VLDN.
- MARYNISSEN, ANN (1998), Van *-(t)ke* naar *-(t)je*. De oorsprong en verspreiding van het Nederlandse diminutiefsuffix *-(t)je*. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 114, blz. 252-269.
- NRF = *Nederlands Repertorium van Familienamen. XIV: Limburg*. 1988. Zutphen: Walburg.
- SEGBERS, JAN (2003), Het oudst gekende cijnsboek van Neeroeteren (1461). In: *Jaarboek van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde* 5, blz. 97-124.
- SEGBERS, JAN (2008), Familienamen in Echt-Susteren. In: *Jaarboek van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde* 10, blz. 13-46.
- TYTGAT, MARTHA (1954), *Bijdrage tot de studie van de persoonsnamen van Tongeren en omgeving (1385-1511). Deel I – Glossarium, Deel II – Studie van het materiaal*. Licentiaatsverhandeling Leuven.
- VAN LOON, JOZEF (1979), Een nieuw werk over het ontstaan en de ontwikkeling van de Nederlandse toenames. In: *Naamkunde* 11, blz. 233-238.
- VAN LOON, JOZEF (1981), *Morfeemgeschiedenis en -geografie der Nederlandse toenames*. Handzame.

- VERBEEK, JOKE (2005), Enkele aspecten uit de fonologie van het Kinroois en het Maaseiks. In: *Jaarboek van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde* 7, blz. 63-75.
- VMNW = Pijnenburg, W., K.H. van Dalen-Oskam, K.A. Depuydt en T.H. Schoonheim (red.), *Vroegmiddelnederlands Woordenboek. Woordenboek van de dertiende eeuw in hoofdzaak op basis van het Corpus-Gysseling*. I-IV. Leiden.
- WETHLIJ, ALEX (2004), De schrijfwijze van vocalen en consonanten in de Sittardse oorkonden 1348-1450. In: *Jaarboek van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde* 6, blz. 39-73.